

Рецензия
на
дисертационен труд на тема
„АРТТЕРАПЕВТЪТ КАТО ХУДОЖНИК
съвременни концепции и практики“
За присъждане на образователната и научна степен „доктор“
Катедра „ПИХООД“, ФИИ, НХА
докторант: Десислава Иванова Денева
Научен ръководител: проф. д.изк. Петер Цанев

Дисертационният труд на Десислава Денева „АРТТЕРАПЕВТЪТ КАТО ХУДОЖНИК - съвременни концепции и практики“ е фокусиран най-общо върху аспектите на относително младата академична дисциплина „арттерапия“. Посредством този труд авторката структурира и мотивира личния си педагогически опит и взаимоотношения „преподавател-ученик“. Още в уводните думи тя акцентира върху посоките си на търсене като арт-педагог, но в същността си текстът е обобщение на личните ѝ артистични пристрастия, визуални експерименти и творческа позиция. Този автоанализ, който в никакъв случай не е терапевтичен, е авторски текст и разсъждения на активно реализиращ се художник, на когото в процеса на работа се налага да решава и отстоява редица творческо-житейски предизвикателства наложени от социума и различните обществени интереси. Защото, както отбелязва докторантката, „електронно генерираната реалност не само допълва, но и замества традиционната вещноматериална среда като повлича индивида в подмолния поток на виртуално осъществени желания. Този тип мислене окончателно десакрализира образа.“ (стр.5)

Във формално отношение дисертационният труд обхваща 180 страници текст. Той съдържа увод, седем части, епilog, библиография, състояща се от 28 източника, от които 24 на български език, 4 на чужди езици и 19 интернет адреса. Към основното книжно тяло е прикачено приложение с илюстративен материал. Водещите анализи от изследването се базират на снимковия материал, състоящ се от илюстрации и схеми в размер на 40 страници. Визуалните примери, основно свързани с глави от III до IV на труда, отразяват логиката в развитието и доказването на тезата на докторантката. При това разпределение на текста отделните глави са в относителен баланс.

Настоящият труд е теоретично изследване основно в областта на теорията на изкуството, но с пряка насоченост към практическото му приложение чрез изводите му, най-вече, от арт-педагози.

В първата част на труда (Част I. Предмет и актуалност на проучването) Десислава Денева изяснява основната цел на труда, както и подцелите му. Поради интердисциплинарния характер на текста, както беше споменато, тези цели задачи и методи са преимуществено от областта на психологията, културологията, педагогиката, както и от областта на теорията на изкуството. Конкретно методите, които се прилагат в целия труд са историографски, идеографски (акцентиращ върху персоналното), културноисторически, феноменологичен и интерпретативен метод, съпоставителен анализ, трансперсонален подход и др.

В точка 1.2. на главата се намира историческият преглед на литературата, чрез която се формират философските предпоставки на метода на арттерапията. Докторантката отбелязва ролята на Фридрих Фрьобел, насочил мисленето към нови постановки в педагогиката, в работата с деца, а оттам и на възможностите на повлияване на психиката в положителна посока. Десислава Денева акцентира върху трудовете на учени, антрополози и психиатри като Алфред Хадон, Чезаре Ламброзо, Оскар Пфистер, Ханс Принцхорн, Адриан Хил, като безспорният изследователски фокус на труда са разработките на З. Фройд и К. Юнг. В тази част на труда се прави опит за изясняване целта и ролята, както на метода, така и на арттерапевта и на насочваната и осъществявана от него „неразривна връзка

между изкуството и психическото здраве“. Тук докторантката отново подчертава личната си позиция, което е качество на труда, като в известна степен препокрива ролята на художника, арт-педагога и арттерапевта. Авторката споделя, че, „в рамките на метода арттерапевтът има функциите на лечител и учител, но бидейки и творец той трябва да адаптира личните си авторски разбирания и възпитателни методи към терапевтичната среда.“ (стр.24) Той трябва да едновременно и да изгражда естетически възгледи у пациентите, и да поощрява самостоятелните им търсения. Уместно в тази първа част е отделено място засягащо арттерапевтичните концепции и практики в образованието. Логично докторантката дава пример с развитието на метода в САЩ и влиянието му върху съвременните педагогически цели задачи като възпитателна, корекционна, развиваща, но и диагностична, когато методът бива практикуван от психотерапевти и психиатри.

Част **втора** (Част II. Густав Юнг (1890 – 1983), в своя автоарттерапевтичен опит – динамичност и смелост) и **трета** (Част III. (Трансцендентната функция и първи нейни проявления в детството, описани в „Спомени, сънища, размисли“ – път към „Червената книга“) на труда са посветени на личността на Карл Густав Юнг, на философската основа и произтичащите от това идеи за личностно израстване, автонаблюдение и анализ. Десислава Денева подчертава създаването и търсенията му в областта на аналитичната психология, която от своя страна пряко влияе върху създаването и приложението на арттерапията. Докторантката детайлно представя различията на Юнг спрямо теоретичните постановки на Фройд, компонентите на философските му търсения, както и основни негови произведения, в които границата между „гностицизма и алхимията“ е спорна. Независимо от тях, обаче, докторантката акцентира върху безспорните достижения на Юнг като въвеждането на понятията „архетипи“, които пряко влияят на гещалтпсихологията, а оттам повлияват и върху метода на арттерапията. Безспорно изследователският и артистичен интерес на авторката акцентира върху същественото спрямо темата на труда произведение на Юнг „Червената книга“. Част от текста на трета част, както и на цялата четвърта част е посветен на създаването и анализа на рисунките в „Червената книга“.

Десислава Денева изключително детайлно описва изобразителните елементи в нея, като намира еквивалентност в разнородните символи – цвят, линия, рисунки. Качество на тази част от труда е обобщението на анализаторските практики и насочването към полезни за артерапията изобразителни дейности, както и яркочетимата лична позиция. Докторантката отбелязва, че независимо от спорната си естетика, темперните композиции, които тя нарича „животописи“ „имат друга много по-съществена стойност. За създателя си те са дневникът на собствения му оздравителен процес“. (стр.136) Качество в изследването е подчертаването на влиянието на „Червената книга“ върху различни представители на модерното изкуство и културните явления от началото на XX век. Заложените в „Liber Novis“ философски постановки и интерпретацията на насочени към субекта динамични психични процеси са значими за разглеждането и обяснението на част от модерното изкуство. Логично се споменават теченията като абстракционизъм, експресионизъм, дадаизъм и др., за които вглеждането в себе си, автоанализът и автоиронията са основата на пластичните реализации, а крайният визуален продукт има двукратна функция на художествено произведение и на овеществен сарказъм спрямо определени слоеве на обществото.

Част **пета** на труда е посветена на приложението на „вглеждането навътре в себе си“, чрез средствата на изобразителното изкуство като възможност за автоанализ и справяне с различните депресивни състояния съпътстващи твореца. Като подходящ пример за това Десислава Денева представя творчеството на двама съвременни автори като Луиз Буржоа и Арнулф Райнер. В началото на текста на главата тя се позовава на Емануил Хусерл и по-специално на разбирането му за феноменологията като за „философия на преживяването“. Авторката подчинява анализа на работите на Луиз Буржоа на тази интерпретация. Според нея, чрез творчеството си, което се базира на архетипи, на създаване на универсален език на съпреживяване, художничката успява да преодолее депресиите си и емоционалните си кризи интерпретирайки ги визуално. Интересни са примерите, чрез които докторантката защитава тезата си – Арчистерия (Arch Hysteria, 1993г.); „Клетките“ (Cell XXV. The View of the

World of the Jealous Wife, 2001г.); „Майка“ (Maman, 1999г.); „Деструкцията на бащата“ (The Destruction of the Father, 1974г.).

Творбата Арчистерия (Arch Hysteria, 1993г.) би могла да се разглежда като инсталация, тъй като се състои от рисунки и пластика, обединени смислово. „Влизайки“ в нея зрителят съпреживява лутанията, съмненията и болезнените емоционално-психологични кризи на артиста, като отнема част от напрежението „терапевтирайки“ автора. Безспорно се цели такъв ефект, но дали подобна реализация не е характерна за художника въобще. По повод паралела, който докторантката прави между Буржоа и Юнг спрямо автодепресивните състояния и опитите им за преодоляване чрез изобразителна дейност, казва, че „авторката дълго се лута в дебрите на собственото си несъзнавано“. Чрез творчеството си тя се опитва да преодолее не само личностните, но и артистични трусове/нестабилности. Не съм убедена, че това е арттерапия, но крайният резултат е начин и условие за преодоляване на авторазрушенията чрез създаване на художествени произведения.

Другият, разглеждан от докторантката, артист е Арнулф Райнер. Той основно се фокусира върху себе си като визуален обект, който подчинява на различни арт-експерименти. По идентичен с Луиз Буржоа начин, Райнер използва различните медии като „проводници на бушуващите психологически противоположности в душата му, а от друга страна, изведените символи са психологически медиатори между съзнателните намерения и несъзнателните пориви на артиста“.(стр.161) Акцентирайки върху жеста, следата и съпрекосновяването с деформирания фотографски образ, артистът оголва страховете си и съмненията като от една страна се опитва да шокира зрителя, а от друга да осъществи акта на автоосвобождаване и бягство от вътрешния си дискомфорт. Неговото творчество е част от примерите, на които докторантката се позовава, защитавайки тезата си за възможностите на арттерапията, но всъщност освобождавайки се от едни страхове, артистът отваря място на нови, които да го мотивират за творчество.

В шеста част на труда, наречен „Епилог“, се обобщава реализирането на целта и задачите на изследването, като основно качество на тази част е

доминирането на персоналната позиция на авторката. Десислава Денева се фокусира върху овеществените сили и мотивация за творчество, което тя обвързва с индивидуалното психическо развитие. Акцентирайки върху ролята на арт-педагога специално обръща внимание върху динамичния и отворен процес ръководен от него за интерпретирането от младия човек на общественозначимия опит в персонално осъзнаване. Тук докторантката набляга на тази страна на визуалното изкуство, която според нея, е възможността „да опосредства света на индивида, да захранва не само възприятията му, но да ги променя и моделира чрез отразените от него символни превъплъщения и техните реинтерпретации...“ (стр.174) Тя защитава личната си позиция за ролята на арттерапевта, чиято изходна база би могла да бъде визуалното изкуство или психологията, но процесът на работа да бъде насочен към автоанализа и себепознаването, което би могло да подпомогне различни хора в психологични кризи.

Като приноси и изводи на изследването могат да бъдат отделени следните съждения:

- За първи път така целенасочено арттерапевтичната дейност и иновации на Карл Густав Юнг, Луиз Буржоа и Арнулф Райнер се разглеждат и интерпретират като художествен феномен.
- Предложен е различен критически поглед върху безконтролната употреба на художествени и естетически категории в областта на арттерапията.
- Защитени са авторски тези за нов вид контекстуално взаимодействие на съвременната арттерапия със сферата на висшите духовни опитности.

Към дисертационния труд на Десислава Денева могат да се отправят някои бележки основно във формален аспект. Като структура на тялото на дисертацията по-добре би било обединение на някои от главите. Например част от глава II, както и главите III и IV посветени на К. Юнг биха могли да се обединят с акцент върху „Червената книга“. Формата „Епилог“ е характерна за друг епистоларен жанр и може да се замени със „Заключение“. На места в текста се срещат някои технически пропуски. Тези бележки не омаловажават

качествата на текста на докторантката, а са насочени към бъдещото развитие на труда.

Авторефератът представя принципно всички по-важни части на дисертационния труд. Чрез направените научни публикации (www.diiu.bg/emag/7174/ „Процесът Арттерапия в проявлението културен феномен, съвременни хуманитарни концепции и практики в образованието“; „Интерпретации на градски пейзаж“ – Пресъздаване на реалистичен градски пейзаж от надарени деца на дванадесет и тринадесетгодишна възраст. Участие в две научни конференции през 2018 - Първа международна научна конференция в гр. Бургас – ‘Art therapy: Creating new ideas and new values’; изложение на тема: „Карл Густав Юнг в своя автоарттерапевтичен опит – ди-намичност и смелост“; • Научна конференция в НХА – София; изложение на тема: „Личен диалог с несъзнаваните процеси – стратегия на мисленето и действията. Какви могат да бъдат новите представяния на душата в изкуството на модерната епоха?“.) резултатите от дисертационния труд имат необходимата популяризация в средата на специалистите в областта.

В заключение, на базата на качествата на текста „АРТТЕРАПЕВТЪТ КАТО ХУДОЖНИК - съвременни концепции и практики“, както и оценката ми относно реализираните цели и задачи на изследването, автореферата и научните публикации на докторантката, имам основание да смятам, че трудът притежава необходимите качества на дисертационен и да предложи на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Десислава Иванова Денева.

Рецензент:

проф.д-р Бисера Вълева

15. 06.2019

София